लोकप्रियसाहित्यग्रन्थमाला-74

कल्कि

पोन्नियिन् सेल्वन्

हननछुरिका

तृतीयः भागः

अनुवादिका
राजलक्ष्मी श्रीनिवासन्

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्
मानितविश्वविद्यालयः, नवदेहली

विषयानुक्रमः

पृष्ठ.

हननछुरिका

1.	प्रथमः अध्यायः – कोटीतटम्	699
2.	द्वितीयः अध्यायः – मोहजालम्	703
3.	तृतीयः अध्यायः – उलूकरवम्	708
4.	चतुर्थः अध्यायः – केतकीषण्डम्	712
5.	पञ्चमोऽध्यायः – राक्कम्मा	718
6.	षष्ठोऽध्यायः – पूङ्कुषल्याः भीतिः	722
7.	सप्तमोऽध्यायः – पवनोद्धूत गीतम्	725
8.	अष्टमः अध्यायः – हन्त पिशाचः	731
9.	नवमः अध्यायः – नौकायां त्रयः	735
10.	दशमः अध्यायः – चूडामणी विहारः	737
11.	एकादशोऽध्यायः – लोहयन्त्रशाला	739
12.	द्वादशः अध्यायः – अग्निक्षेपणम्	740
13.	त्रयोदश अध्यायः – विषशल्यम्	745
14.	चतुर्दश अध्यायः – उड्डीयमानाश्वः	749
15.	पञ्चदशः अध्यायः – कालान्धमुखाः	751
16.	षोडशः अध्यायः – मधुरान्धकदेवः	753
17.	सप्तदशः अध्यायः – तिरुनारैयूर् नम्बिः	755

व्यक्तिद्वयौ अत्रागतौ। भवतः नाम अपि उक्तवन्तौ'। 'मन्नाम किमर्थं उक्तवन्तौ ?' 'भवत्याः कार्यसिध्यर्थं शीघ्रमेव लङ्का गन्तव्यमिति उक्तवन्तौ । मत्पतिं नौकाचालनार्थं प्रेषितवती ।' 'प्रतिनिवृत्तौ किम् ?' 'नागतौ तेनैव शोकापहता अहम्। यदि तस्मै किंचित् संभवेत्....' 'किंचिन्न भवेत्। मा शुच। यदि किंचित् वृत्तं भवेत् तर्हि अहं त्वां रक्षेयम्। नौकागतव्यक्तीन् प्रति किंचित् ज्ञातं किम् ?' 'तौ प्रतिनिवृत्तवन्तौ। अत्र उलूकशब्दं श्रुतं ननु ? तन्न श्रुतं भवत्या ?' 'श्रुतं तेन किम्?' 'तत्तु मन्त्रवादीरवं इति न ज्ञातं भवत्या ?' 'त्वं कथं ज्ञातवती? मन्त्रवादी-पक्षीया किम् ?' 'आम्, राजमहिषि ! इत्युक्त्वा राकम्मा स्वकरेण रङ्गौलीं रचितवती। नन्दिनी अतिविस्मयाविष्टा तामपृच्छत – 'अद्य तौ कुत्र स्तः? त्वया ज्ञातं किम् ?' इति, 'मन्त्रवादी भवतीं द्रष्टुकामः'। 'आगत्य मां द्रष्टुं शक्यते किमर्थं प्रतीक्ष्यते?' 'अत्रागतपल्लवं द्रष्टुं नेच्छति । ईषदेशे दृष्टवान् । भवत्याः पतिमपि द्रष्टुं नेच्छति। 'मन्त्रवादिनं त्वं दृष्टो किम् ?' 'अद्यैव उलूकशब्दं श्रुत्वा तत्रागतम्। भवतीं आनेतुं आदिष्ठवान्। कुषगरालयकुल्यातटे प्रच्छन्नः भवेयं इति चोक्तवान्।

आगच्छती भवती ? 'कथं मया तत्र गम्यते ?' 'कुषगरालयं जिगमिषेयम्' इत्युक्त्वा गन्तुं शक्यते। 'सुष्टु योजना। साहाय्यं नापेक्षितम् किम् ?' 'नापेक्षितम्। नोचेत् चेन्दनमुदं साहाय्यार्थं आनेतुं शक्यते' । 'कः सः ?' 'तञ्जै मूकासुतः' 'शिव शिव कियन्तः मूकाः' 'कुटुम्बपरिवारशापः अयम्। केचन जनमितमूकाः, केचनससंभाषणशक्तिमूकाः । मत्पतिः तथाविध एव, सुष्टु भाषते अहमेव तं आज्ञसवती – न भाषणीयं तेनेति' । 'लङ्कामूकायाः सन्ततयः सन्ति किम्, ज्ञातं त्वया ?' 'सकृद् यमौ' प्रसूतवती परं तया तन्न ज्ञातमेव' । 'तञ्जैपुरवासी अत्र किमर्थं आगतः ?' 'तस्य मातुलसुतां पूङ्गुषलीं अन्विष्यन्नेवागतः । सा अत्र नास्ति । तां प्रतीक्षमाणः तिष्ठति' । 'सा कुत्र गता ?' 'अहमेव वक्तुकामा परं भवत्या अपि पृष्ठम्। यदा मत्पतिः मन्त्रवादिनं नौकामारोप्य गतवान् तद्दिनानन्तरमेव द्वौ आगतौ । तौ बन्धीकर्तुं पषुऊर्रक्षकाः चागताः । तयोरेकां नौकामारोप्य रात्रौ एव लङ्कां गतवती' । 'नौकाचालनं ज्ञातं तया ?' नौकाचालनमेव तस्य वृत्तिः। यदा चालनकर्म नास्ति तत्काले 'अत्र कोटीतटकाननेषु अटति। अस्मिन्वनोद्देशे तया अपरिचितप्रदेशं नास्ति इति वक्तुं शक्यते'। 'सा अद्यापि न प्रतिनिवृत्ता

लोकप्रियसाहित्यग्रन्थमाला-75

कल्कि

पोन्नियिन् सेल्वन्

मणिमुकुटम्

चतुर्थः भागः

अनुवादिका
राजलक्ष्मी श्रीनिवासन्

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्
मानितविश्वविद्यालयः, नवदेहली

विषयानुक्रमः

पृष्ठ.

मणिमुकुटम्

1.	प्रथमः अध्यायः – केडिलनदीतीरम्	851
2.	द्वितीयः अध्यायः – पितामहपौत्रौ	855
3.	तृतीयः अध्यायः – श्येनकपोतौ	861
4.	चतुर्थः अध्यायः – शास्ता आलयम्	866
5.	पञ्चमः अध्यायः – भयंकरज्योत्स्नामण्डपः	872
6.	षष्ठः अध्यायः – मणिमेखला	876
7.	सप्तमः अध्यायः – पुच्छहीनकपिः	878
8.	अष्टमः अध्यायः – अन्धकारे करद्वयम्	880
9.	नवमः अध्यायः – कुक्कुरभषणम्	883
10.	दशमः अध्यायः – नरमृगया	888
11.	एकादशः अध्यायः – सुहृद्द्रोही	891
12.	द्वादशः अध्यायः – भिन्नं त्रिशूलम्	894
13.	त्रयोदशः अध्यायः – मणिमेखला अन्तरङ्गम्	897
14.	चतुर्दशः अध्यायः – स्वप्नः फलिष्येत किम्?	899
15.	पञ्चदशः अध्यायः – राजोपचारम्	902
16.	षोडशः अध्यायः – शोकतसमलयमान्	906

प्रविष्टवान्। क्षणे एव तदन्धकारगर्ते प्रच्छन्नः अभवत्। बिलःद्वारं तं विगलितमिव दृष्टम्।

मन्दिरादागतेडुम्बन्कारी बहिरागत्य नानादिक्षु दृष्टवान्। उद्धाटितद्वारं दृष्टवान् सहसैव तत्र गत्वा बलिपीठपार्श्वस्थ शूलं भ्रमितवान्। भिन्नस्थलस्थ गजाश्वौ पुनरपि निकटं उपश्रितौ। बिलद्वारं अच्छादितम्। अथ इडुम्बन्कारी पुनरपि प्रवेशद्वारमुपश्रितवान्। तत्काले एव रविदासः सोमन् शाभवश्च इतरपार्श्वमार्गात् तत्रागतवन्तौ। आष्वार्कडियान् वेणुगुल्मे आत्मानं आच्छादितवान्। मन्दिरद्वारसोपाने रविदासः प्रविवेश। इतरौ तत्समक्षं भूमौ उपाविशत। 'सुहृद! अस्माभिः संकल्पित-व्रतोद्यापनकालः अद्योपस्थितः' इति रविदासः उवाच। 'इत्थमेव षण्मासकालात् व्रतोद्यापनकालं आगच्छतीति वक्ति।' इत्येकेनोक्तम्।

तत्र किंचिन्न प्रमदितम्। षण्मासकालादारभ्य अद्य कतिपयदिनान्येव शेषमस्ति।' आदित्तकरिकालः काञ्चीतः प्रस्थितवान् इति वार्तां प्राप्तवान्। तिरुक्कोयिलूर् जरठः तं निरोधयितुं बहुप्रयत्नं कृतवान् परं तत्सर्वं वृथैवाभूत्। 'मार्गे इतरकेनापि निवारयितुं शक्तः एव' 'आदित्त करिकालः अग्रेनिक्षिप्तपादं पृष्ठे न निक्षिपेत। कस्यापि निवारणं अद्य नादरेत्' 'तत्सोदर्या प्रेषितवार्तां यदि प्राप्तः तर्हि....' 'तत्कथं प्राप्यते? वार्तामानीतवन्तं बद्ध्वा तत्रैव निक्षिप्तवान्'। 'बाढम्, तमहं अद्य प्रभाते कोल्लिडोत्तरतटे अपश्यम्। तेन सह अस्माकं वैरिद्वयौ मिलितौ'। 'कोऽसौ?' 'असत्यवैष्णववेषधारी' इत्थं चेत् अस्माभिः सावधानेन वसनीयम्। ताभ्यां आदित्त करिकालः न द्रष्टव्यः। तन्निवारणीयम्। "तन्तुं त्यक्त्वा पुच्छग्रहण कथैव। यथागृहीतवान् तदैव तस्य हननं वरं। परं महिषी किमर्थं तं सप्राणान् त्यक्तवतीति न जाने।"

"सुहृद! तच्छमये मया अपि नावगतमेव। पश्चादेव अवगतवान्। महिषी मत्तः अपि अतीव बुद्धिमती इत्येतत् सत्यमेव। विशेषकारणेनैव वन्दियदेवं सप्राणान् व्यक्तवती भवेत्। तत्प्रति अद्य न वक्तव्यम्। वन्दियदेवं प्रति मा शुचध्वम्। परं तद्वैष्णवं यदि पश्येम तदा तत्प्राणाघातं नियतं सहसैव कार्यं तत्प्रथमकर्तव्यम्' इत्युक्तवान् रविदासः।

* * *

लोकप्रियसाहित्यग्रन्थमाला-76

कल्कि

पोन्नियिन् सेल्वन्

त्यागशिखरम्

पञ्चमः भागः

अनुवादिका

राजलक्ष्मी श्रीनिवासन्

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्

मानितविश्वविद्यालयः, नवदेहली

विषयानुक्रमः

पृष्ठ.

त्यागशिखरम् - पूर्वार्धम्

1.	प्रथमोऽध्यायः - कण्ठरवत्रयन्	1011
2.	द्वितीयः अध्यायः - मुरुगय्या आगतः	1014
3.	तृतीयः अध्यायः - सागरोच्छलितः	1016
4.	चतुर्थः अध्यायः - नन्दिः निमग्नः	1019
5.	पञ्चमः अध्यायः - मातृविरहितवत्सः	1020
6.	षष्टः अध्यायः - मुरुगय्याक्रोशनम्	1022
7.	सप्तमः अध्यायः - जनानां प्रमोदम्	1025
8.	अष्टमः अध्यायः - नौकायां पषुवेट्टरेयर्	1029
9.	नवमः अध्यायः - भिन्नं तटम्	
10.	दशमः अध्यायः - नेत्रोन्मीलनम्	1031
11.	एकादशः अध्यायः - मण्डपं पतितम्	1033
12.	द्वादशः अध्यायः - धूमकेतुः प्रच्छन्नः	1036
		1041
13.	त्रयोदशः अध्यायः - कुन्दवै याचित वरम्	1044
14.	चतुर्दशः अध्यायः - वानदी शपथम्	1049
15.	पञ्चदशः अध्यायः - छदितरणम्	1052
16.	षोडशः अध्यायः - पूङ्गुषली प्लुतवती	1055
17.	सप्तदशः अध्यायः - गजः चिक्षेप	1061

तान् अनुससार । अन्ते ते श्मसानभूमिं प्राप्तवन्तः । मुरुगय्या अतीव भीतीं प्राप्तवान् । ताभ्यां सह नवागतव्यक्तिः तु तत्र भस्मं धारयन् भयंकरमन्त्रोच्चाटनं चकार । तदा सः गजाधिपं दृष्ट्वा – 'श्वः तव प्राणाघातः भविष्येत । सावधानमना भव' इत्युक्तवान् । भीतः सः गजाधिपः 'किमापद् तत् ? कथमागच्छेत ? यदि ज्ञातं भवेत् तत्परिहारार्थं किंचित्कर्तुं शक्यते' इत्युक्तवान् । मन्त्रवादी उवाच – 'सहसैव गजः मदोन्मत्तः भवेत् । उपसरन्तं त्वामपि अधः पातयेत् । त्वयैव गजः मदमत्तः अभूदिति विचिन्त्य जनाः त्वत्करस्थांकुशं गृहीत्वा त्वां हन्येयुः' । 'आः हन्त ! तदपवारणोपायः ?' 'श्वः प्रभाते गजनिकटं मा गच्छ ।' 'तत् कथं साध्यते? अथ राजदण्डं प्रापणीयम् ।' गजाधिपः आक्रोशितवान् । 'इत्थं चेत् मद्गृहम् आगच्छ । मन्त्रकवचं दास्यामि । तद्धारयन्गच्छ । अंकुशकरः मा गच्छ ।' इत्युक्तवान् मन्त्रवादी । 'तथैवास्तु । राजकुमाराय आपद् किंचिद्....?' 'तत्कथं वक्तुं शक्यते? राजकुमारं यदि पृच्छेयं तदैव वक्तुं शक्यते' इत्युक्तवान् मन्त्रवादी । मुरुगय्या तदनन्तरं अपि तत्र स्थातुं अशक्तः पलायमानः जगाम । श्वः प्रभाते गजः मदोन्मत्तः भवेदिति वार्तां राजकुमारं प्रदातुमेव प्लुतगत्या आगतवान् । 'तत्र किमर्थं रोदिषि?' 'मत्पत्नीसंबन्धिता एतेषु इत्येव शोकाविष्टः अहम्' । राक्षम्मां अवगन्तुमेवाशक्तः अहम् । पूर्वसंशयाः तस्यां प्रत्यागतवन्तः एव । 'तामहं पश्येयम् । गजाधिपं तावदानय' इत्युक्तवान् राजकुमारः । रात्रौ सुखं सुप्तवान् । श्वः प्रभातायां एवोत्थाय प्रयाणार्थं सज्जः अभवत् । प्रासादद्वारमागतवान् । तत्र गजः राजकुमारं दृष्ट्वा शुण्डं विस्तीर्य परामृश्य स्वप्रेम प्रादर्शयत । 'गजः मदोन्मत्तः भवेत्' इति मन्त्रवादिनोक्तवार्तां स्मृतवान् । गजाधिपः क्व ? इति राजकुमारः उच्चैः अवदत । 'मुरुगय्या ! गजपादबद्धशृङ्खलां विमोचय' इत्युक्तवान् राजकुमारः । मुरुगय्या अपि तद्विमोचितवान् । अत्रान्तरे 'गजाधिपः आगतवान्' इति रवमुद्भूतम् । अंकुशधरः गजाधिपः त्वरिततरं आजगाम । करेणैकेनाकुशंधरः सः गजाधिपः गजमुपश्रित्य इतरकरेण तस्य शुण्डं पस्पर्श । सहसैव गजः तमृद्धृत्य, महाघोष-मुत्पादयन् सर्वेषां भीतीं जनयन् तं सुदूरं चिक्षेप । सः गजाधिपः सुदूरे पपात । तत्करस्थांकुशं इतोऽपि दूरे पतितम् । 'गजः मदमतः' इति भयभीतियुक्तरवं जनैः कृतम् । जनाः नानादिक्षु धावमानाः आसन् ।

* * *

लोकप्रियसाहित्यग्रन्थमाला-72

कल्कि

पोन्नियिन् सेल्वन्

नूतनबाढम्

प्रथमः भागः

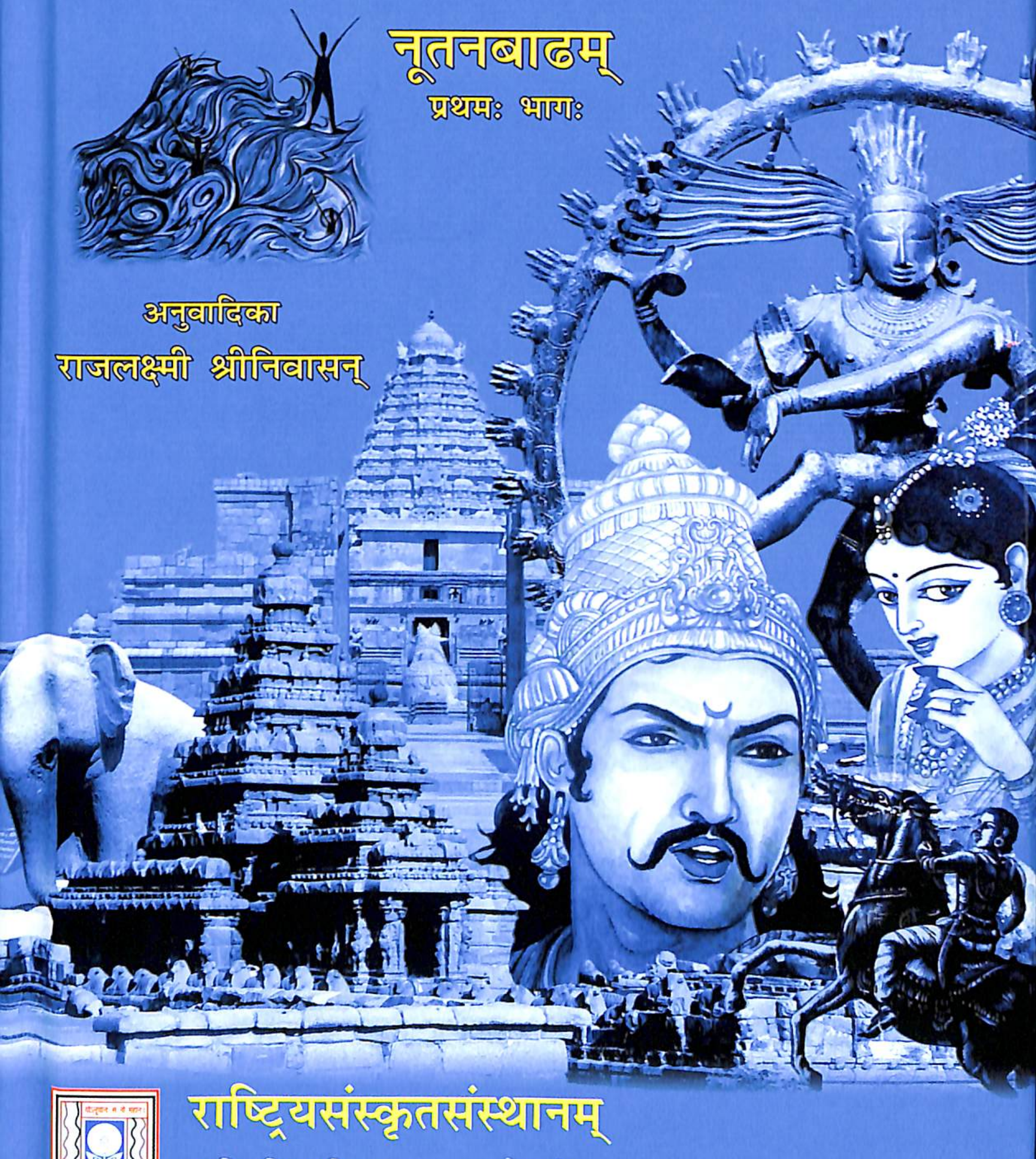

अनुवादिका
राजलक्ष्मी श्रीनिवासन्

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्
मानितविश्वविद्यालयः, नवदेहली

भूमिका

काव्यकारकृष्णमूर्तिमहोदयानां 'कल्कि' इति प्रेमादरेण सर्वेषां हृदयङ्गत-महोदयस्य शताब्दिमहोत्सवदिनं कोलाहलाडम्बरं विना परं अत्युन्नतरूपेण वैशिष्ट्यरूपेण संवृत्तम् । तत्काले तन्महाशयस्य नप्तारं संस्कृतशिक्षणावकाशं मया प्राप्तम् । तेनैव शताब्दिमहोत्सवनिमन्त्रणं विशेषरूपेण मया प्राप्तं इति यत् तन् मम सौभाग्यमेव । कल्कि महाशयः सहृदयप्रेमी । न केवलं लेखकः परं चित्रपटगीतकारः च । तद्दिनमहोत्सवं अविस्मरणीयम् । स एव नायको अभवत् तद्दिनवैभवे । महोत्सवे अनुभूतानन्दं अवाङ्मनसगोचरम् । तदा मया चिन्तितं अनौपम्यलेखकं केवलं तमिलप्रान्तीयाः एव परिचिताः । यदि तस्य महागाथाः इतरभाषासु अनूदिताः चेत् सर्वे भारतवासिनः तत्काव्यानन्द-रसास्वादं अनुभवेयुः । तत्तु कार्यमेव इति चिन्तितं मया । तदेव बीजमभूत् काव्यमेतस्य अनुवादकरणार्थम् । परं तत्काव्य अनुवादकरणार्थं उत्तेजनं तु भारतीय सर्वकारकलाचारविभागेन कृतम् । तेनैव वर्षद्वयान्तरनिर्दिष्टकाले तदनुवादनकर्म अविच्छिन्नेन कृतम् । कथाप्रवाहस्तु धारैव प्रसृतम् । वर्षद्वयं अहर्निशं मया पोन्नीप्रियसुतश्वासमेव आदृतम् । अवसानानन्तरं कलाचार-विभागेन प्रकाशकर्म नादृतम परं प्रकाशनानुमतिः दत्तः ।

मम पाठशालाध्ययनकाले 'कल्कि' नामधेया साप्ताहिकापत्रिका सुप्रसिद्धा आसीत् । पत्रिकायां अस्यां संपादकवैशिष्ट्यकथनैः नानावार्ताभिः लघुकथाभिः साकं बृहत्कथाशृङ्खलाः अपि प्रचुरिताः एव । प्रत्येकसप्ताहपत्रिकायां तत्कथाधारापठनं अत्यामोदप्रदं एवं कौतूहलयुक्तं च आसीत् । तत्काले कल्कि नामधेय श्रीकृष्णमूर्ति महोदयाः अविच्छिन्नशृङ्खलया कथाः लिखितवन्तः। तासु 'पोन्नियिनपसेल्वन' 'पोन्नीप्रियसुतः' बहुप्रख्यातः आसीत् । तेन वर्णितसंदर्भवर्णनानि अपूर्वाणि, अर्थगौरवयुक्तानि एवं सहृदय-मनोहराणि चासन्।

विषयानुक्रमः

		पृष्ठ.
पुरोवाक् - कुलपति		*iii*
Acknowledgements		*v*
भूमिका		*vii*

नूतनबाढम्

1.	प्रथमोऽध्यायः - आषाढदिवसः	3
2.	अध्यायः द्वितीय - वैष्णवदासार्यः	9
3.	अध्यायः तृतीयः - स्वर्गपुरी आलयः	16
4.	चतुर्थोऽध्यायः - कडम्बूर् प्रासादः	25
5.	पञ्चमो अध्यायः - कुरवै कूत्तु	30
6.	षष्ठो अध्यायः - अर्धरात्रीमेलनम्	36
7.	सप्तमोऽध्यायः - हसनम् जलनम् च	42
8.	अष्टमोऽध्यायः - शिबिकास्था का	48
9.	नवमः अध्यायः - मार्गवार्तालापः	54
10.	दशमोऽध्यायः - कुडन्दै ज्योतिषः	61
11.	एकादशोऽध्यायः - झटिति प्रवेशः	70
12.	द्वादशोऽध्यायः - नन्दिनी	80
13.	त्रयोदशोऽध्यायः - शुक्लपक्षचन्द्रः	90
14.	चतुर्दशोऽध्यायः - नदीतीरमकरः	99

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्
(भारतशासन-मानवसंसाधनविकासमन्त्रालयाधीनः,
राष्ट्रियमूल्याङ्कन-प्रत्यायनपरिषदा 'ए'-श्रेण्या प्रत्यायितः मानितविश्वविद्यालयः)
56-57, इन्स्टीट्यूशनल एरिया, जनकपुरी, नवदेहली-110058
दूरभाष : 011-28524993, 28521994, 28520977
email : rsks@nda.vsnl.net.in
website : www.sanskrit.nic.in

लोकप्रियसाहित्यग्रन्थमाला-73

कल्कि

पोन्नियिन् सेल्वन्

झञ्झावातः

द्वितीयः भागः

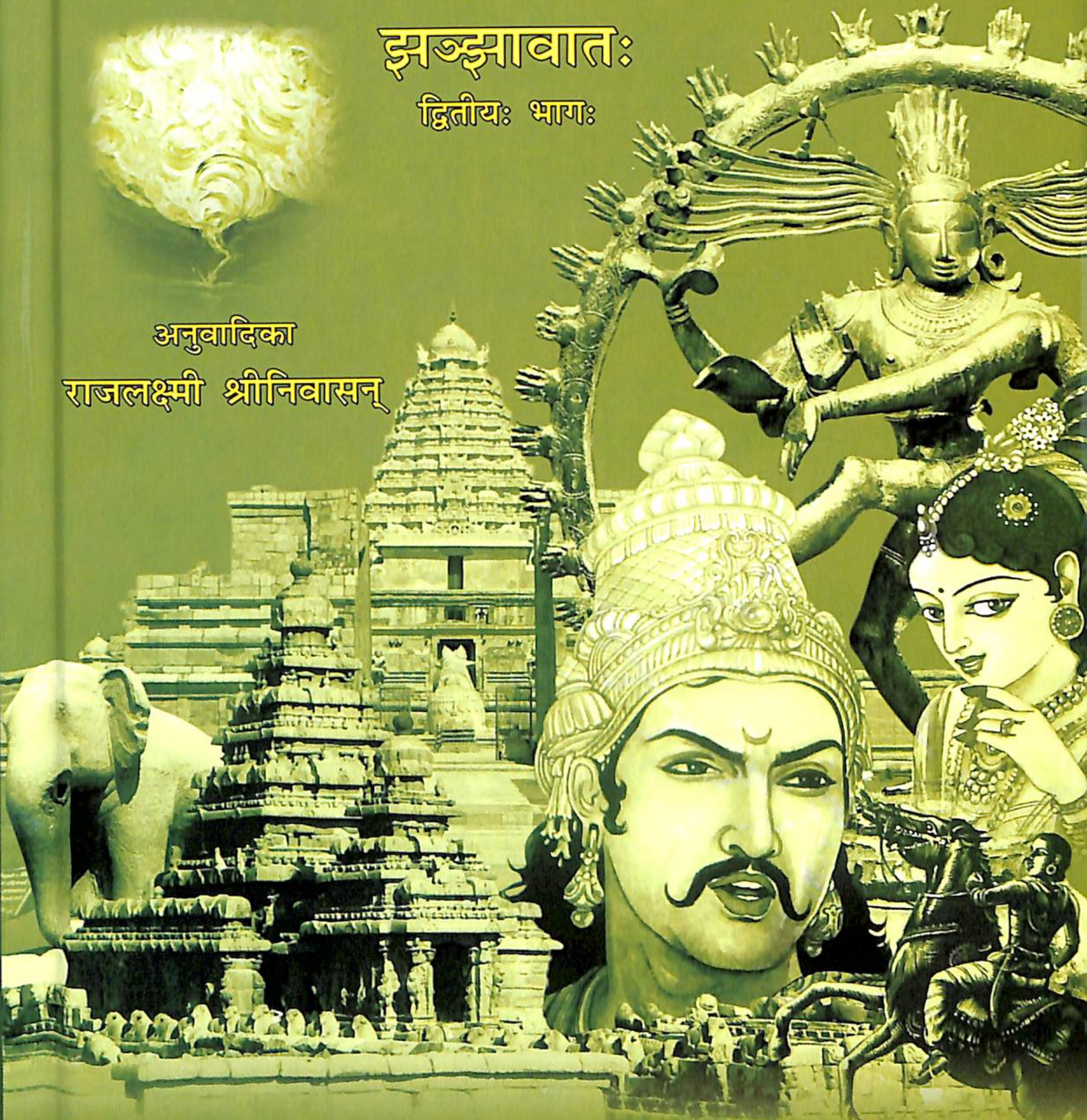

अनुवादिका
राजलक्ष्मी श्रीनिवासन्

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्
मानितविश्वविद्यालयः, नवदेहली

विषयानुक्रमः

पृष्ठ.

झंझावातः

1.	प्रथमोऽध्यायः – पूंकुषली	381
2.	द्वितीयोऽध्यायः – पङ्कगर्तः	388
3.	तृतीयोऽध्यायः – चित्तभ्रमा	394
4.	चतुर्थोऽध्यायः – अर्धरात्रौ	400
5.	पञ्चमोऽध्यायः – सागरमध्ये	406
6.	षष्ठोऽध्यायः – अन्तर्गतमण्डपम्	412
7.	सप्तमोऽध्यायः – समुद्रकुमारी	422
8.	अष्ठमोऽध्यायः – भूतद्वीपम्	431
9.	नवमोऽध्यायः – लङ्केयम्	438
10.	दशमोऽध्यायः – अनिरुद्ध भ्रमरायः	443
11.	एकादशोऽध्यायः – परिचितातिरहस्यसैन्यम्	449
12.	द्वादशोऽध्यायः – गुरुशिष्यौ	456
13.	त्रयोदशोऽध्यायः – पोत्रीप्रियसुतः	466
14.	चतुर्दशोध्यायः – पूर्णचन्द्रद्वयम्	471
15.	पञ्चदशोऽध्यायः – रात्रौप्रलपनस्वनम्	476
16.	षोडशोऽध्यायः – सुन्दरचोलभ्रमा	483
17.	सप्तदशोऽध्यायः – मृतः उज्जीवेत किम् ?	493

विषयानुक्रमः

पृष्ठ.

झंझावातः

1.	प्रथमोऽध्यायः – पूंकुषली	381
2.	द्वितीयोऽध्यायः – पङ्कगर्तः	388
3.	तृतीयोऽध्यायः – चित्तभ्रमा	394
4.	चतुर्थोऽध्यायः – अर्धरात्रौ	400
5.	पञ्चमोऽध्यायः – सागरमध्ये	406
6.	षष्ठोऽध्यायः – अन्तर्गतमण्डपम्	412
7.	सप्तमोऽध्यायः – समुद्रकुमारी	422
8.	अष्टमोऽध्यायः – भूतद्वीपम्	431
9.	नवमोऽध्यायः – लङ्केयम्	438
10.	दशमोऽध्यायः – अनिरुद्ध भ्रमरायः	443
11.	एकादशोऽध्यायः – परिचितातिरहस्यसैन्यम्	449
12.	द्वादशोऽध्यायः – गुरुशिष्यौ	456
13.	त्रयोदशोऽध्यायः – पोन्नीप्रियसुतः	466
14.	चतुर्दशोध्यायः – पूर्णचन्द्रद्वयम्	471
15.	पञ्चदशोऽध्यायः – रात्रौप्रलपनस्वनम्	476
16.	षोडशोऽध्यायः – सुन्दरचोलभ्रमा	483
17.	सप्तदशोऽध्यायः – मृतः उज्जीवेत किम् ?	493

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्

(भारतशासन-मानवसंसाधनविकासमन्त्रालयाधीनः,
राष्ट्रियमूल्याङ्कन-प्रत्यायनपरिषदा 'ए'-श्रेण्या प्रत्यायितः मानितविश्वविद्यालयः)

56-57, इन्स्टीट्यूशनल एरिया, जनकपुरी, नवदेहली-110058

दूरभाष : 011-28524993, 28521994, 28520977

email : rsks@nda.vsnl.net.in
website : www.sanskrit.nic.in